

Ett omöjligt projekt

Per Gahrton

"Partibildare". Tidigare språkrör och riksdagsledamot för Miljöpartiet.

Sedan 1995 ledamot av Europaparlamentet.

I dag är det svårt att föreställa sig vilken central roll miljöfrågor spelade i det så kallade offentliga samtalet under slutet av 70-talet. Rachel Carsons bok Tyst Vår var fortfarande färsk i allas minnen, risken för att en okontrollerad kemikaliespridning skulle ödelägga naturen blev så otäckt konkret med hennes varning för massdöd bland småfåglar. I Sverige hade vi asbestskandal med gamla ärrade arbetare som dog en plågsam cancerdöd på grund av att snikna företag struntat i risker som egentligen varit kända i årtionden. Försurningen träffade djupt i den svenska folksjälén - skulle de stora trollskogarna faktiskt tappa sina löv och barr och lägga sig att dö? Skulle industrisamhället ta kål på sig självt? Hade människan förlorat kontrollen över sin egen utveckling?

I striden kring kärnkraften fokuserades det hela i en totalcollision mellan dem som uppfattade minsta tvekan inför en ny teknologi som framstegsfientlighet och förändringsrädsla, och dem som tvärtom menade att just ifrågasättande och skepsis var nödvändiga redskap för att undvika att förblindas av kortsiktiga vinster och materiella rikedomar som på lite längre sikt riskerar att leda till ekologiska sammanbrott. I en bild av en egyptisk pyramid med påhittat radioaktivt avfall i sin underjordiska gravkammare kom ljusårsskillnaderna i tänkesätt att illustreras. För en del var det en outhärdlig tanke att vi skulle lämna efter oss ett livsfarligt arv till våra efterkommande i tjugonde led, för andra var sådana tidsperspektiv helt ofattbara och likgiltiga och de struntade totalt i vad som kunde tänkas hända med kärnavfallet år 6976.

Samma motsättningar finns givetvis i dag. Ändå kan det vara svårt att tro att det är sant att kärnkraftsfrågan kom att totalt dominera det politiska livet i Sverige under ett årtionde, med en kulmen i folkomröstningen i mars 1980 med de beryktade tre alternativen, ja, ja och nej (jo, det var faktiskt två valsedlar med olika nummer men identisk ja-text på framsidan!). Naturligtvis vann Linje 2 och alltihop upplevdes som svek och världsrekord i manipulation av stora väljarskaror. Avveckling skulle det bli - men ”med förnuft”.

Som bekant kom det att dröja tjugo år innan en liten, liten flisa av förnuft tilläts råda och den första reaktorn togs ur drift. Vi var många som redan 1980 insåg att det var så det skulle bli. Frågan är om det så kallade politikerföraktet någonsin varit så starkt i Sverige som då. Därför är naturligtvis de allmänna förutsättningarna i slutet av 70-talet helt avgörande för en vetenskaplig analys av tillkomsten av Miljöpartiet. Enskilda personer skapar inte historien. Men enskilda kan naturligtvis spela en roll som bärare av de möjligheter som skapats av omgivande fakta. Och att jag kom att spela en central roll för bildandet av Miljöpartiet är ett faktum, vilket inte innebär att inte ett grönt parti skulle ha bildats i Sverige också mig förutan. Det skulle det säkert, men kanske inte just då och inte just så.

Det går inte att bilda nya partier!

Det händer att jag undrar över att jag inte gick in i väggen under de där fantastiska men då och då också förfärliga åren då vi drog i gång Miljöpartiet. Det var inte första gången i mitt liv som jag var i blåsväder och förekom i rubriker. Som sexliberal, KRUM-are1, Palestinavän och Vietnamdemonstrant hade jag redan åtskilliga gånger retat gallfeber på etablissemanget. Jag hade gett ut en hel hop böcker som sågats av husbondens röster i de stora tidningarna. Dagens Nyheters chefredaktör Olof Lagercrantz bekände långt senare i en memoarbok att han på ett orättfärdigt sätt refuserat mina Palestinaartiklar, inte för att de var osakliga, utan för att de företrädde åsikter som de mäktiga i hans lilla värld inte gillade. Om man inte tillhörde stockholmarnas innegång och talade deras språk var det inte lätt att tas på allvar under 60- och 70-talen. Så jag hade kört huvudet i väggen rätt många gånger innan Miljöpartiet kom upp på dagordningen.

Ändå var detta något helt annat. Efter ett tag förstod jag förstås anledningen - med Miljöpartiet övergick min opposition mot överheten från att vara en ofarlig pubertetsprotest till att utgöra ettseriöst hot mot MAKTEN. Sedan rätt länge har jag, inte minst med hjälp av min mentor i sociologi, Joachim Israel, anammat en totalt cynisk inställning till makt och makthavarens beredskap att med alla medel försvara sina revir. Fortfarande märker jag att denna "råbarkade" syn på våra motståndare inte sällan verkar stötande på idealistiska miljöpartister som vill tro gott om sina medmänniskor. Okej, jag erkänner, om Miljöpartiets fiender tror jag bara ont. De vill utrota oss, och de använde alla medel de vågade för att kväva oss i vår linda.

Ett av alla minnen från bildandet av Miljöpartiet sammanfattar hela den makabra situation som omgav oss. Olle Söderlund, den tidens dominerande politiske TV-reporter, skulle intervjua mig i samband med en av de allra första partikongresserna i början av 80-talet. Under försnacket försäkrade han mig, liksom i förtroende, från en som visste till en mindre vetande dårfink: "Ni kommer aldrig in i riksdagen!" Jaså inte. Och varför inte då? Svaret både överraskade mig och gjorde mig beklämd: "För att det inte går att bilda nya partier i Sverige - och förresten behövs det inte heller."

Att det inte gick att bilda nya partier var ett allmänt omfattat axiom. Sedan den allmänna rösträttens införande i början av 20-talet hade Sverige - bortsett från några kortvariga utbrytningar på vänster-kanten - haft samma fem partier i riksdagen: ett högerparti för överklassen, ett liberalt parti för den urbana medelklassen, ett bondeparti för landsbygdsbefolkningen, ett socialdemokratiskt parti för den reformistiska arbetarrörelsen och ett kommunistiskt parti för revolutionärerna. Därmed var alla olika aspekter och dimensioner intäckta, ansågs det bland opinionsbildare, statsvetare, journalister och, inte minst, politiker. När vi påpekade att det såg annorlunda ut i andra länder var det inte många som lyssnade. Sveriges offentliga liv var verkligen trångt och inkrökt. En tysk forskare betecknade det svenska partisystemet som ett "enpartisystem i skepnad av ett fempartisystem". Val i Sverige, hade statsvetaren Leif Lewin visat, handlade inte om val i egentlig mening. Väljarna valde inte mellan olika partier, och definitivt inte mellan det socialistiska och det borgerliga blocket. Nej, väljarna valde bara mellan att rösta på "sitt" parti, det vill säga det parti de mer eller mindre hade fötts in i genom sin klass- eller socialgruppstillhörighet, eller att "ligga på soffan". Valen avgjordes, hävdade Lewin med stöd i myriader av siffror, av vilka partier, vilket block, som var bäst på att "mobilisera". Alltså: Det betraktades som på förhand givet att alla väljare egentligen tillhörde ett visst parti, den politiska kampen handlade i grunden enbart om att förmå dem att masa sig till vallokalen på valdagen.

Att tanken på ett nytt parti, dessutom med diffus eller ingen social klassidentitet alls - ett parti som uteslutande byggde på idéer, knappast alls på egoistiska intressen - i detta perspektiv betraktades som något katten hade släpat in, är ganska naturligt. Ett handfast bevis tyckte sig alla dessa dystergökar ha i KDS, som sedan 1964 misslyckats att få en riksdagsplats i val efter val, trots att utgångspunkten var en namninsamling för kristendomsundervisning på gymnasiet med mer än två miljoner namnunderskrifter. På samma sätt, menade man, skulle det stora miljöintresse som hade vuxit fram under 70-talet förflyktigas inför valurnornas bistra realitet och inte alls räcka som underlag för ett miljöparti. Inget skulle förändras. Inget borde förändras!

Snacka om rädsla för förändring! Med tanke på alla senare anklagelser mot Miljöpartiet för att

förkroppsliga ”rädslan för förändring”, för att vi är motståndare till en del avarter av den så kallade moderniseringen, till exempel att allt ska beslutas av marknaden, att EU ska överta herraväldet över alla folk, och så vidare, är det ganska paradoxalt att just de som i dag hetsar mest mot vår påstådda ”rädsla för förändring” är samma som var panikslagna inför den förändring det skulle innebära om vi lyckades med vårt ”mission impossible”, att bilda ett nytt parti. Den kompakta mur av negativism som mötte oss är svår att föreställa sig i dag. Att det fanns ett partiegoistiskt intresse hos de existerande partierna att slippa konkurrens är kanske inte så konstigt. Och det tog sig ibland rätt absurda uttryck, som när riksdagens talman Ingemund Bengtsson (s) 1983 aktivt försökte sänka min doktorsavhandling i sociologi, Riksdagen inifrån, genom påtryckningar på betygsnämnden för att den ansågs utgöra en ”förolämpning mot riks-dagen”. Ett annat argument mot avhandlingen var att den påstods utgöra ”en vetenskaplig legitimering av Miljöpartiet”. Lyckligtvis var bara två av de fem ledamöterna i betygsnämnden socialdemokrater, så det blev godkänt - och följaktligen ett vetenskapligt godkännande av partibildningsprojektet! Det ledde dagen efter till ett unisont fördömande från alla riksdagspartiers talare i en riksdagsdebatt om utbildningspolitiken. Formellt handlade det om oro över nivån på den samhällsvetenskapliga forskningen, men naturligtvis var ju den egentliga orsaken till denna gemensamma fempartiindignation en rädsla för att avhandlingsförfattarens skapelse, det unga Miljöpartiet, trots enorma svårigheter skulle lyckas i sitt upp-såt och en vacker dag tåga in i riksdagen (vilket ju också skedde, men först fem år senare).

Medias negativa vinklingar

Att partipolitiker fruktade konkurrens får man kanske förstå. Mer anmärkningsvärd är den totala bristen på normal nyfikenhet i massmedia. Det var som om de politiska journalisterna tog det som en personlig förolämpning att vi lyckades bilda ett parti, att vi i de två första valen lyckades ta oss in i mängder av kommunala församlingar och än mer att vi till slut också nådde in i riksdagen. Än konstigare är att de flesta statsvetare intog samma hållning. En av dem som försökte sänka min avhandling var Nils Stjernqvist, berömd professor i statskunskap i Lund. Också hos statsvetarna kunde man spåra en stark indignation över att något som de inte hade förutspått kanske höll på att ske. De hade ju visat att det bara fanns en dimension i politiken, den klassiska höger/vänster-skalan. Att försöka bryta mot den var som att utmana naturlagarna!

Ett flagrant exempel på mediernas avsiktligt negativa vinkling

inträffade på kongressen i Växjö 1985. Då agerade en liten grupp ekologiska ekonomer med krav på att vi skulle anta deras oerhört teoretiska ansats, med entropi som centralt begrepp, som huvudverktyg för att beskriva vad som händer vid produktion. Vilken med det synsättet blir liktydig med destruktion. Teoretiskt ligger det mycket i den uppfattningen, men om den direkt ska omsättas i praktisk politik skulle det betyda omfattande avindustrialisering och en återgång till självhushåll. De flesta kongressledamöterna var inte beredda att gå så långt, utan intog en mer pragmatisk syn. Då blev de ”ekonomiska ekologerna” förbannade och lämnade partiet. På kongressen märktes det inte mycket för de var bara en handfull. Men i medierna hette det att Miljöpartiet sprack. Särskilt i Dagens Nyheter fanns skandalen detaljrikt beskriven. Men det fanns ju ingen journalist från tidningen på plats! Jag ringde och kollade, man hade fått uppgifter från säkra källor - det vill säga från utbrytarna själva. Jag kollade då mot ombudsförteckningen hur många som hade gett sig av. Resultat: Fyra stycken. Jag skrev en dementi till Dagens Nyheter med denna uppgift, att bara ett par procent av ombuden hade lämnat partikongressen, alltså knappast en spricka, men möjligen en flisa. Dementin kom in, dock med det redaktionella tillägget: ”påstår Per Gahrton”. Alltså, inte ens i ett fall då ett fel

är solklart går det att få in en rak och entydig dementi. På så sätt skapas mycket massmedial rök utan grund i verkligt brinnande eld. Och ju mer outsiderstämpel man har på sig, desto värre är det med misshandlingen i medierna. Om det var någon illusion jag fick krossad under uppbyggnaden av Miljöpartiet så var det illusionen om massmedia som oberoende kritiska granskare av makthavarna. Det stämmer sällan. Det vanligaste är att massmedierna agerar som en del av etablissemang.

Ta till exempel en rubrik i Kristianstadsbladet under valspurten 1988, då det såg ut som om vi skulle kunna komma in i riksdagen. En dag hade tidningen på förstasidan: "Gahrton fast för rattfylla". Jag fick veta det genom en upphetsad Rapportjournalist som ville göra en intervju om saken. Javisst, sa jag, men du vet väl att det inträffade 1965? Till Rapportens heder blev det varken inslag eller intervju. Rattonykterhet för den då tjugotvåårige studenten, som bestraffades med körkortsindragning och böter, var trots allt inte relevant som nyhet om riksdagskandidaten tjugotre år senare. I varje fall inte 1988. Hur det skulle ha blivit 2001 vågar jag inte sia om.

Jag hoppas att en hel del journalister, opinionsbildare, statsvetare och andra i dag skäms över sitt agerande mot Miljöpartiet för tjugo år sedan. För det var ju inte bara det att etablissemang tyckte det var fel sorts parti vi höll på att bygga upp - även om det naturligtvis var en viktig faktor. Det var också denna förkvävande statistiska föreställning om att nya partier varken kunde eller borde bildas. Som om partier vore eviga institutioner och inte levande organismer som uppstår, lever, frodas, stagnerar och dör.

Det dödsdömda projektet

Hur kunde man då ge sig i kast med ett så dödsdömt projekt som att bilda ett nytt parti? Faktum var ju att inte bara KDS var ett exempel på misslyckande. Inte heller 1968 års starka vänstervåg hade lyckats producera något riktigt starkt parti (i motsättning till Danmark och Norge), bara en vänsterfront som aldrig fick mer än några futtiga tiondels procent i ett val. Skulle miljö-, alternativ- och antikärnkraftsrörelsen verkligen kunna utgöra bas för ett valresultat på minst 4%? En utgångspunkt var givetvis folkomröstningen om kärnkraft vårvintern 1980. Jag gjorde en jämförelse med riksdagsvalet i september året innan. Den visade att de kärnkraftskritiska partierna (Centern och Vänsterpartiet kommunisterna) i riksdagsvalet bara fick stöd av en dryg femtedel av hela väljarkåren, medan nej-linjen i folkomröstningen samlade nästan 40% av rösterna. Hundratusentals kärnkraftsmotståndare måste alltså ha röstat på kärnkraftsvänliga partier i riksdagsvalet. Bland de väljarna måste finnas en stark frustration. De hade en eller annan spärr mot att i riksdagsval rösta på de befintliga antikärnkraftspartierna, c och vpk. Slutsats: Här fanns utrymme för ett antikärnkraftsparti som varken var tydligt borgerligt (som Centern) eller socialistiskt (som vpk), ett parti som bröt med blocktänkandet och utgick från den så kallade postmaterialistiska strömning som hade växt sig allt starkare, samtidigt som 70-talets socialistiska vänstervåg höll på att försvagas. I ett avseende var ju alla riksdagspartierna överens: BNP-mätt materiell tillväxt var både mål och medel för all politik. Sedan kunde de gräla om hur produktionsresultatet skulle fördelas. Men att det kunde finnas något problematiskt i förhållandet mellan en ständigt uppskruvad materiell produktion och människors välbefinnande och naturens uthållighet, det var en främmande tanke för den tidens etablissemang (liksom den tycks vara det i dag).

Kunde det verkligen vara möjligt att bilda ett parti på grundval av en långsiktig omsorg om helheten, såväl den ekologiska som den sociala? Pessimisterna gjorde tummen ner. Utan

vädjan till egoistiska kortsiktiga intressen kan man inte vinna väljare, hette det. Men vi trodde annorlunda. Skiljelinjen går inte mellan fullfjädrade cyniska egoister och altruistiska helgon. Nej, vi är alla lite av bådadera, både egoister och altruister, både långsiktiga och kortsiktiga. Så det finns inte en viss färdig samhällsgrupp som ”tillhör” ett grönt parti på samma sätt som det finns arbetare för ett arbetarparti eller bönder för ett bondeparti. Det handlade i stället om att bilda ett parti som vädjar till en annan sida av människorna än de gamla partierna. Kanske skulle det aldrig bli ett jättestort parti, men nog borde det gå att överskrida 4%-spärren!

Die Grünen var föregångare

Miljöpartiet var inte det första av de gröna partierna. Flera andra västeuropeiska länder var före oss. I Schweiz fanns det till och med en parlamentsledamot redan i slutet av 70-talet. Men det enda som var känt i Sverige var egentligen de tyska Die Grünen och Petra Kelly. I Tyskland var situationen dock ganska annorlunda, då det där inte fanns något vänsterparti - kommunisterna hade ju länge varit förbjudna. Så Die Grünen blev en samlingsplats för både miljö-vänner och vänsterfolk och många andra som ville ha förnyelse av tysk/västtysk politik. Det gjorde att Die Grünen från början blev indefinierat som ett parti till vänster om mitten. Med få undantag har det aldrig varit ifrågasatt inom Die Grünen att enda tänkbara samarbetspartnern var Socialdemokraterna, SPD. Samtidigt har Die Grünen fått dras med en inre spänning mellan så kallade ”realos” och ”fundis”² som Miljöpartiet i stort sett helt sluppit ifrån. De diskussioner i Miljöpartiet som medierna har jämfört med den tyska situationen har varit mycket milda västanfläktar jämfört med inbördeskrigen hos Die Grünen.

Trots alla dessa ofta förbisedda skillnader kände vi givetvis omedelbart en samhörighet med Die Grünen, tog kontakt med dem och bad om både råd och ekonomiskt stöd. Jag och några andra tyskspråkiga mp-veteraner, bland andra Karin Münzing från Lund, pendlade till Bonn och hade åtskilliga överläggningar. Petra Kelly kom till Stockholm vid den stora internationella gröna konferensen 1987 och bidrog starkt till en PR-skjuts som nog hade viss inverkan för vår valframgång året efter. Petra blev en personlig vän som jag fortfarande vägrar tro begick självmord i oktober 1992. Därmed inte sagt att hon blev mördad av partifiender, som en del tror. Snarare tror jag att feministen Alice Schwarzer har rätt i sin analys i boken Tödliche Liebe, att hon blev mördad av sin man, fredskämpen men före detta Wehrmachtsofficeren, Gert Bastian, som inte kunde tåla tanken på att hon kanske höll på att växa ifrån honom (och som för övrigt också sköt sig själv). En enorm förlust var Petras bortgång för den gröna rörelsen, för med Petra i livet är det svårt att tänka sig att Die Grünen, tidigare det mest pacifistiska av alla gröna partier (mer än Miljöpartiet), med Joschka Fischer i spetsen, kunde bli det första gröna parti som i praktiken lett ett anfallskrig (i Kosovo). Några pengar fick vi aldrig från Die Grünen, vilket säkert var lika bra. Die Grünen var i början av sin existens inte särskilt internationella i sitt handlande. En del av medlemmarna förklarade det med rädsla för att återfalla i tyska storebrorsfasoner, vilket ju var sympatiskt, men också ledde till mångåriga komplikationer innan Die Grünen gick med fullt ut i det europeiska gröna samarbetet. Som så kallade co-secretary hos The European Greens 1984-89 hade jag som en ständig huvudvärk Die Grünens alla turer och villkor innan de till slut beslutade sig för att bli medlemmar.

Många möjliga initiativtagare

I praktiken, trots de olika internationella kopplingarna, var alltså projekt Miljöpartiet ett strikt svenskt projekt som stod och föll med hur vi själva hanterade den chans som fanns efter kärnkraftsomröstningen. Där fanns ett tillfälle som inte fick missas. I slutet av 70-talet fanns ett antal potentiella initiativtagare till ett svenskt grönt parti: Björn Gillberg, superkänd och

respekterad miljökampe (om än okänd inom miljörörelsen för samarbetsvårigheter) hade enligt åtskilliga källor planer på partibildning³. Inom kretsen kring Stockholmspartiet, som kommit in i Stockholms kommunfullmäktige 1979, fanns vissa tankar om att bilda ett riksparti. Också bland de många lokala miljöpartier som vuxit fram på andra håll i landet hade partibildning diskuterats. Men det fanns också många miljö- och alternativaktivister som var motståndare till partibildning. En del var det av ideologiska skäl, de ville som utomparlamentariska rörelser kunna påverka och ”lobba” mot alla partier, och de uppfattade en grön partibildning som risk för inskränkt inflytande.

Andra var redan aktiva i de etablerade partierna och ville inte ha konkurrens.

En organisation som definitivt inte var lämplig som partibildnings-instans var, självklart, Linje 3 i kärnkraftsomröstningen. Den var ju en koalition mellan folkrörelser och två etablerade riksdagspartier, Centern och vpk. Varje tanke på att omvandla Linje 3 till ett parti vore absurd. Därför faller också den anklagelse Lennart Daléus riktat mot mig offentligt cirka tjugo år senare för att ha försökt missbruka Linje 3 vid skapandet av Miljöpartiet på sin egen orimlighet. Däremot är det riktigt att jag efter folkomröstningen frågade Daléus om han ville var med om en grön partibildning, vilket var rätt naturligt eftersom han var ledare för Linje 3 och, såvitt då bekant, partilös. Det var dock ett allvarligt misstag som jag inte skulle ha begått om jag känt till Daléus personlighet bättre. Andra, som kände honom, tog sig för pannan när de fick höra talas om min framstöt och utbrast: ”Du är inte klok, Lennart vill göra säker karriär, du tror väl aldrig han skulle engagera sig i ett riskprojekt!” Mycket riktigt satsade han i stället på Centern, som då såg säkrare ut än det ännu obefintliga Miljöpartiet. Daléus är givetvis inte den enda miljöaktivisten genom åren som avstått från Miljöpartiet av personliga karriärska. Men man kan göra det på olika sätt. Ta Anders Wijkman som ett annat exempel. Han kom vid ett tillfälle till mig för en del år sedan och ville pejla läget om han skulle gå med: Kunde han räkna med en riksdagsplats? Jag förklarade att jag givetvis inte kunde lova något, att han som alla andra fick gå in i en lokalavdelning och meritera sig. Med hans sakkunskap och bakgrund från bland annat Svenska Naturskyddsföreningen vore det väl inte omöjligt att han kunde bli nominerad på valbar plats. Som bekant valde Wijkman en i sitt tycke säkrare satsning. Men till skillnad från Daléus har han aldrig förfallit till den sorts hånfulla angrepp på miljöpartister som är så typiska för den före detta centerledaren. Med Anders Wijkman är det lätt att samarbeta, med Lennart Daléus omöjligt. Vilket visar att det finns karriärister och karriärister - dels de som sätter karriär framför sak, dels de som använder karriären för saken.

Varför just jag?

Varför blev det då just jag som kom att ta det initiativ som skulle leda fram till bildandet av Miljöpartiet? Det är inte lätt att förklara, enklaste förklaringen är väl att jag råkade vara tillgänglig och motiverad vid rätt tidpunkt. 1979 hade jag varit folktoppartist (inbegripet fpu⁴ och Liberala studentförbundet) i drygt 20 år. Jag hade gått igenom åtskilliga stenhårda strider, främst mot gänget kring Per Ahlmark, där olika syn på Palestinakonflikten var dominerande och mest känsloladdad, men också motsättningar om Vietnamkriget, EEC⁵, atomvapen och mycket annat spelade in. Jag tog tidigt avstånd från ”halmhattliberalernas” USA-vänlighet, deras oförstående sätt att kritisera den ”nya vänstern” och lanserade tillsammans med andra unga folktoppartister en ”liberal vänster”. Vi var ganska många som regelbundet träffades hemma hos Maria Leissner och hennes sambo Hans Holmgren. Vi gav till och med ut en bok med titeln En liberal vänster med en röd boxhandske på omslaget.

Utomstående iakttagare väntade ständigt på att jag skulle hoppa av Folkpartiet. Ett sådant tillfälle var när jag förlorade omval för en tredje ettårsperiod på ordförandeposten i fpu mot Lars Leijonborg 1971 efter att av Leijonborg och hans kumpaner blivit beskydd för att vara marxist. Röstetalet blev 50-49 och en nedlagd för Lars Leijonborg. Efteråt berättade den tonårige röstnedläggaren hur han blivit hotad av Leijonborgs torpeder. En av dåtidens fpu-pampar och Leijonborg trogna, Torbjörn Freij, har långt senare i tidningen Dagen bekänt sina synder, vilka maffiametoder som användes för att pressa unga ombud att rösta mot den förfärlige ”kommunisten” Gahrton. Enligt Freij var det helt klart att Folkpartiet skulle ha bildat ett nytt ungdomsförbund om jag omvalts, och uteslutit mig och alla mina anhängare! Bakom låg samma krafter som senare har ägnat sina liv åt att försöka föra i bevisning att större delen av den svenska kultureliten under 60- och 70-talen i grund och botten var stalinistiska medlöpare och förtäckta antisemiter. Vilka demokratifrämmande metoder som denna, den kanske värsta maktmaffian i svensk politik efter andra världskriget, använde sig av redovisade jag i en faktaspäckad artikelserie i Liberal Debatt strax efter nederlaget i fpu-omröstningen, senare återgiven som ett kapitel i min bok Kan Folkpartiet spela någon roll?. När boken kom ut undrade Svante Nycander i en recension i Dagens Nyheter hur författaren kunde tillhöra det parti han så petnoga massakrerade. För faktum var ju att jag till skillnad från större delen av mina anhängare inte lämnade fp 1971. Varför? Fantastiskt nog för att jag hade en dröm om ett ”nytt” parti och för att jag trots allt vidhöll min ambition om att skapa det partiet av Folkpartiet. Det var ju det boken handlade om, avslöjandet av Ahlmarkgängets maffiametoder var bara en del av argumentationen. Dock var det inte till ett miljöparti jag ville se Folkpartiet omvandlat, utan till bärare av en social solidaritet som gick utöver den traditionella socialistiska klassolidariteten. Nu behövdes, pläderade jag, inspirerad av erfarenheter från KRUM (som jag varit med att bilda i samband med den uppmärksammade ”tjyvdagen” i Strömsund 1966) och de övriga så kallade R-för-bunden⁶, som då spelade en enormt inflytelserik roll i svensk opinionsbildning, ett parti för de svaga, de utstötta, de utestängda. Som fpu-ordförande hade jag initierat kampanjer med paroller som Släpp ut de inestängda (mot fängelser och andra tvångsanstalter) och Släpp in de utestängda (för öppenhet, tolerans, gemenskap). Slutsatsen i Kan Folkpartiet spela någon roll var att Folkpartiet borde bli bärare av solidariteten med den ”sociala botten” (också en boktitel, av en av KRUM-tänkandets främsta ideologer, den alltför tidigt bortgångne DN-journalisten Jörgen Eriksson).

Med tanke på dagens Leijonborg-folkparti kan detta ju förefalla lika realistiskt som att försöka förvandla Moderaterna till ett parti för ekonomisk jämlikhet - men faktum är att det sedan gammalt fanns en djup social solidaritetstradition i fp som levde i ett olyckligt resonemangsäktenskap med den hänsynslösa ekonomiska ”Manchesterliberalismen”. De sista resterna gjorde sig påmind så sent som när Bengt Westerberg (som för övrigt var min vice ordförande i fpu när det begav sig) var socialminister i början av 90-talet.

Det var alltså på grund av min dröm om ett nytt parti som jag trots alla nederlag, allt förtal och alla förödmjukelser, stannade i Folkpartiet under 70-talet. Och givetvis för att det fanns annat folk i partiet än de huvudsakligen stockholmsbaserade mafiosi. Särskilt gällde det Lund där jag hade min hemmabas i en partiavdelning som ideologiskt låg ganska nära det ideal jag eftersträvade för hela partiet. I det här sammanhanget vill jag gärna nämna Ebba och Hampus Lyttkens, Sverker Oredsson och Gösta-John Bredberg. Så jag blev kommunfullmäktigeledamot och senare riksdagsman. Men efter kärnkraftsolyckan i Harrisburg våren 1979 började det knaka. Folkpartiet som haft en avvaktande mellanhållning till kärnkraft började av maktpolitiska skäl närma sig Socialdemokraterna, vilket krävde en

mer kärnkraftsvänlig hållning. Detta resulterade till slut i att socialdemokrater och folkpartister tillsammans stod bakom Linje 2. Detta drevs fram av dåvarande partisekreteraren Carl Tham, som därigenom kom att bli den utlösande faktorn för att jag till slut lämnade partiet. Inte så många år senare hoppade han själv av och blev efter en karenstid socialdemokratiskt statsråd. Häromåret träffades vi för första gången på tjugo år i samband med en studentafton i Lund - och insåg att cirkeln slutits, att vi nu står på samma sida - mot EMU.

Själv utvecklades jag under slutet av 70-talet från att ha en allmän okunskap om miljö och kärnkraft till att inta en alltmer miljömedveten och kärnkraftskritisk hållning. Efterhand blev jag övertygad kärnkraftsmotståndare och medverkade i en bok med den inriktningen inför valet 1979. Situationen blev inte enklare av att Folkpartiet sedan hösten 1978 var ensamt regeringsparti och jag alltså en del i ett bräckligt regeringsunderlag - vi var faktiskt bara 39 av 349 ledamöter, något av världsrekord i minoritetsregering! Om allt detta har jag berättat utförligt i andra sammanhang, bland annat i min avhandling Riksdagen inifrån. Det viktiga här är att jag under 1979 äntligen blev övertygad om att det var helt omöjligt att skapa ett nytt parti av ett gammalt. Jag aviserade inför en del folkpartister redan i augusti 1979 att jag ville hoppa av, men då var redan valsedlarna tryckta och valkampanjen påbörjad. Så av (missriktad, kanske) lojalitet till mina partivänner i Skåne genomförde jag med döden i hjärtat valkampanjen och lyckades även bidra till att fp just i min valkrets vann ytterligare ett mandat - vilket tillföll en person som strax efter valet avslöjades som illegal porrhandlare! Somliga straffar Gud genast.

Några veckor efter valet hade jag definitivt fått nog. Jag lämnade riksdagen, Folkpartiet och avsvor mig offentligt liberalismen (i en artikel i Dagens Nyheter, var annars?). Jag engagerade mig för Linje 3. Men visst hade jag i mitt inre beslutat vad som skulle ske. Jag antydde vad det handlade om i en artikelserie på Expressens kultursida i december 1979. Men inte förrän efter folkomröstningen skrev jag en artikel om behovet av ett nytt parti (också i Dagens Nyheter) och distribuerade ett upprop till några hundra personer. Var det ett enmansjobb? Ja och nej. Jag hade bestämt mig för att spela bollen, för att skapa ett fullbordat faktum. Men samtidigt samlade jag informella grupper i både Lund och Stockholm. Det blev mycket diskuterande hit och dit. De flesta hade ingen erfarenhet alls av partipolitik och var i grunden skeptiska. För dem var partipolitik mest tråkiga, konservativa gubbar som pratade rotväliska i TV. Det var inte lockande att ta upp kampen mot dem på deras egen planhalva. Ändå var det ju just det som var syftet med hela idén, vilket några av oss ganska ofta fick påminna om. En sorts kompromiss uppnåddes genom att vi först inbjöd till ett möte i Solna, som resulterade i ”Stiftelsen Aktionsgruppen för ett Framtids- och Miljöparti”.

Det fick ta ett år att i ett stort antal arbets-grupper ta fram politiskt program och stadgar för det nya partiet. En del tyckte det var odemokratiskt - det var ju ingen organisation eller grupp som beslutade att sätta i gång utan en ganska slump mässigt hopsatt skara människor. Men samtidigt blev det på detta sätt mer demokratiskt. De som ville bilda ett parti bildade det. Det hade ju varit rätt orimligt om några, som inte ville bilda ett nytt parti, skulle ha kunnat hindra dem som ville från att sätta i gång. Men skepsisen mot själva partibildandet levde kvar ända till det partibildande mötet i Örebro 1981 då en del av deltagarna föreslog att vi skulle avstå från partibildning. Givetvis skulle ett sådant beslut inte ha kunnat fattas, de som ville bilda parti skulle ha varit i sin fulla demokratiska rätt att göra det ändå. Men den grundläggande tvekan gentemot projekt Partibildning har levt kvar länge, på gott och ont.

Parti utan partiledare

Petra Kelly myntade ju en gång uttrycket att de gröna är ”anti-partipartier”. Miljöpartiet föddes som ett typexempel på den tesen. Vedersakarna menade att en sådan skvader är ungefär det samma som ordstävets ”en bladlös kniv utan skaft”, det vill säga ingenting. Men för egen del tyckte jag mig ha funnit en vetenskaplig grund för ett ”antipartiparti” i den norske sociologen Thomas Mathiesens tes om det ”konkurrerande alternativet”: Alla radikala, revolutionära, samhällsförändrande rörelser slits mellan två risker - att defini-eras in eller att definieras ut. Antingen blir de så utstötta på grund av sina alternativa idéer att de aldrig reellt konkurrerar om makten och därför inte kan åstadkomma någon förändring. Eller så överger de sina alternativa idéer för att kunna konkurrera om maktpositioner, vilket gör att de inte heller förändrar något. Hur ska man undvika denna fälla? Jo, genom att försöka utgöra ett konkurrerande alternativ, till exempel ett parti som deltar i maktspelet utan att överge sina alternativa idéer. Är det möjligt? Det är det experimentet Miljöpartiet håller på att pröva.

Den största risken med att försöka starta ett parti, inte genom att omvandla eller utgå från en befintlig folkrörelse, utan i stället från en rad individer var förstas att hela partiet skulle identifieras med den mest kände individen. Och mycket riktigt blev det snart också artiklar om ”Gahrtons parti”. För egen del hade jag aldrig en tanke på att låta det bli ett ”Gahrtons parti”, vilket det tog viss tid innan alla insåg. Det normala i andra länder har ju varit att partibildare sätter sin personliga prägel på ”sitt” parti, blir dess ledare och dess dominerande skylt utåt. Men det har oftast gällt högerpopulistiska partier. Jag har alltid uppfattat Miljöpartiet som högerpopulismens konträra motpol - såväl programmatiskt som organisatoriskt.

Något förenklat: Högerpopulisterna vädjar till människans sämsta och egoistiska drifter, vi till de bästa, altruistiska. Högerpopulister står och faller med en stark ledare, vi står och faller med att vi klarar av genuint kollektivt ledarskap. På kort sikt är därför vårt uppdrag mycket svårare. Men i längden mer hållbart.

Före valet 1982 fick jag ständigt frågan: När ska du bli sammankallande, när ska du bli partiledare? Sanningen är att det aldrig var aktuellt före det första valet. Det var livsnödvändigt att det nya partiet så snabbt som möjligt fick en egen etikett, ett eget liv, en egen identitet. Viktigaste skälet var förstas ideologiskt: Detta skulle inte vara en sorts vänsterliberal utbrytning ur Folkpartiet, utan något helt nytt, med ekologisk grundhållning. Strategiskt var det också viktigt att markera att det inte var frågan om något missnöjesparti med en stark och enväldig ledarfigur, utan ett folkrörelseparti. Min tanke var från början att vi inte skulle ha någon traditionell partiledare alls. I början försökte vi byta sammankallande varje månad, senare införde en grupp kvinnor en sorts triumvirat, innan vi slutligen i formellt kongressbeslut fastslog att vi skulle välja två språkrör, ett av vardera könet, på ett år i taget. Taktiskt var det dessutom så att jag inte precis bara hade vänner i omvärlden, särskilt inte i alla de fp-styrda tidningarna. När jag till slut valdes till språkrör på kongressen i Jakobsberg 1984, tillsammans med Ragnhild Pohanka, visade det sig också mycket riktigt att ett eventuellt Gahrtonparti kunde ha gått i graven ganska snabbt. De miljöpartister som trodde att mitt kända namn skulle leda till ett genombrott, fick sina förhoppningar svikna. Vi backade till och med några tiondelar i valet 1985 jämfört med 1982. På sätt och vis var det bra, eftersom det visade att personkulten i partipolitiken trots allt har gränser. (Eller var det bara så att jag och Ragnhild kanske inte var tillräckligt spexiga tevesoffmysare för att göra succé med prat om snopplängd och ungdomshyss?)

En avgörande händelse för att ge partiprojektet legitimitet var det offentliga stöd vi fick från nobelpristagaren och kärnkraftsmotståndaren Hannes Alfvén. Det kom som en blixtnedslag från klar himmel. Han hade inte förhandskontaktat mig, vi kände inte varandra, det bara stod i en tidning en dag att han stödde partibildningsprojektet, vilket han för övrigt förblev trogen till sin död 1995. Under de följande åren hade vi regelbundna kontakter och Hannes var djupt engagerad i vår utveckling, bland annat som ordförande i partiets vetenskapliga råd. Han gjorde också ett starkt framträdande på vår internationella konferens 1987.

Den förlorade idealismen?

Alla veteraner blev inte lika trogna som Hannes Alfvén. Författarregistret till boken Nu kommer Miljöpartiet som gavs ut före valet 1982 på initiativ av gamle Hong Kong-korrespondenten Hans Granqvist innehåller nitton namn. Av dem är det bara fyra-fem som dagens miljöpartister skulle känna igen: jag själv, Ralph Monö, Ragnhild Pohanka, Åke Askensten. Kanske Inger Paulsson, då i Östersund. Var blev de andra av? Eva Åkesson från Höör som var en av de ledande i Skåne och skrev om Miljöpartiets ideologi i boken? Wawa Sjödin, från Sörmland, som gjorde ett slagkraftigt TV-framträdande och skrev om småskalig produktion? Yvonne Söderström från Sundsvall som satt i ledningsgruppen och skrev om sextimmarsdagen? Gertrud Anljung, omstridd före detta folkpartist och fredsaktivist från Lund, som kandiderade till riksdagen för Blekinge? Eva Sahlin från Hudiksvall som var partiets första sammankallande och som därför hamnade på helsidor i kvällspressen som ny ”partiledare.”

Var blev de av? Har också den gröna revolutionen ”ätit sina barn”? Naturligtvis. När man bildar ett parti samlas många människor med olika ambitioner. Alla kan inte tillfredsställas. En del blir besvikna. Under igångsättningstiden fick jag otaliga brev från enskilda som suttit på sina kammare och konstruerat partier. Jag har fortfarande en mapp med flera dussintal kompletta partiprogram, skrivna av enskilda personer med bestämda idéer. Visst har partier bildats på det sättet. Men det var inte min tanke, och det vore inte möjligt för ett parti som Miljöpartiet. Visst hade jag idéer om partiets program, de finns nedskrivna i det PM jag skickade ut, och i boken Det behövs ett framtidsparti. Men att jag skulle skriva ett program som sedan alla skulle acceptera, vad vore det för folkrörelseparti?

En del av de veteraner som föll ifrån var av den sorten, sådana som hade en fix idé och inte kunde tåla att det tummades på den. Andra var ideologilösa karriärister, sådana som senare prövade Ny Demokrati. Det gäller dock ingen av de ovan nämnda. De får svara för sig själva, men jag minns dem alla som goda miljöpartister och jag saknar dem. Kanske gav de upp när våra mest idealistiska ideal kolliderade med den krassa verkligheten. Som till exempel alla våra puritanska regler för förmåner om vi skulle komma i riksdagen. En av grundtankarna bakom partibildningen var ju att man som politiker inte ska bli ekonomiskt beroende av det politiska uppdraget. Därför bör man inte tjäna särskilt mycket och inte sitta kvar så länge. Die Grünen gick längst, deras parlamentariker skulle avstå från allt utöver en genomsnittslön och de skulle roteras ut efter halva mandattiden (två år). Miljöpartiet tog det lugnare, man skulle få omväljas två gånger och riksdagsledamöterna skulle bara avstå halva sin kostnadsersättning. Det har nästan hållit. Den tyska ”extremismen” har brakat ihop helt.

Korrumperade eller professionella?

Heltidsanställda miljöpartistiska yrkespolitiker tar emot löner och pensioner och det ena med det andra. Vi avstår visserligen en hel del till ”gröna ändamål”, men inte så mycket att det

bara blir en förskollärlön kvar. Är vi svikare? Det finns nog en del som anser det. Vi har själva bidragit till att det ställs högre förväntningar på vår privatekonomiska moral än på andras, som när vi inför de första valen alltid lät toppkandidaterna presentera sina självdeklarationer vid offentliga presskonferenser. Ur PR-synvinkel blev det oftast katastrof, journalisterna försökte hitta någon konstighet att göra rubrik på. Aldrig fick vi beröm för vår öppenhet, aldrig gick medierna vidare till andra partiers kandidater och begärde att få se deras papper också. Så det var vi som hängdes ut som skummisar. Ett typexempel på hur det kan gå om man gräver en grop åt andra!

Faktum är att yrkespolitiken korrumpierar, och därför skulle vi inte bli yrkespolitiker. Det har vi inte klarat av. Inte för att vi är korrumpierade utan för att det är snudd på omöjligt att fullgöra det oppositionella politiska uppdraget i konkurrens med professionella makthavare om man själv bara är en tillfällig amatör. Låt mig säga det klart: När jag föreslog alla dessa spärrar mot ”maktkorruptionens frestelser” som präglade Miljöpartiets barndom (liksom andra gröna partier) bortsåg jag från en avgörande faktor: Fienden. Jag såg det nog alltför internt, eller sociologiskt. Jag var inspirerad av Robert Michels analys av den tyska socialdemokratins förvandling från folkrörelse till byråkrati och maktapparat. Men jag bortsåg från de krav ”fi” ställer. Och de är ganska enkla: Ska du slåss mot alla dessa politik- och organisationsproffs i 2000-talets samhälle kan du inte vara amatör. Kort sagt: Lenin hade rätt - revolution är ett yrke. Det betyder inte att vi måste sko oss på de politiska uppdragen, men vi måste nog godta att bli proffs. Vilket många av oss ju redan är. Var det detta ni inte stod ut med, Eva, Yvonne, Wawa och ni andra?

En annan slutsats är att varje försök att framställa sig själv som mer moralisk än andra är dömt att misslyckas. Jag undrade ett tag hur det kunde komma sig att min tidigare kollega i Europaparlamentet, Hadar Cars, klarade sig utan indignerad kritik trots att han öppet erkände att han behöll vartenda öre av alla EU-förmåner han kunde få - han tyckte han hade förtjänat det. Det ledde inte alls till undersökande reportage mot honom. Det fanns ju inget att leta efter. Och inget att avslöja. Medan vi, som förklarar att vi avstår si och så mycket, hela tiden utsätts för misstänkliggörande skrивerier. Delvis beror det förstås på det gamla vanliga: Vi utgör ”fienden” till dessa borgerliga, eller ibland socialdemokratiska, medier. Men det finns också en allmän journalistlogik som gör att det blir så: Vi antyder att vi agerar moraliskt, alltså försöker man avslöja att det inte är sant. Hos Hadar Cars finns ingen dold omoral kvar att avslöja.

En som saknas i författarregistret till Nu kommer Miljöpartiet, som definitivt hör till partibildningens nyckelfigurer, är Sven Anér (men kanske hade han redan hunnit hoppa av när boken redigerades?). Det var tillsammans med Sven Anér och Gunnar Weinberg (som finns med i boken) som jag jobbade den första tiden. Vi fick låna Svens författarlya vid Norrmalmstorg i centrala Stockholm där Gunnar, som var pensionerad, satt och skötte det organisatoriska, fortfarande med små kort i lådor. Miljöpartiet är ju faktiskt så gammalt att det föddes innan personatorerna! Någon gång under processen fick Sven, den undersökande journalisten, för sig att det pågick skumma saker, bland annat att jag skulle ha gjort upp om valsamverkan med KDS (redan innan Miljöpartiet var bildat)! Ack ja, Sven hoppade av efter ett stormigt möte, men hittade annat att engagera sig för. Nu är han en av de få som verkligen rotar i den enorma sump som utgörs av mordet på Olof Palme, Sveriges verkliga akilleshäla som framtidens historiker kommer att betrakta som skiljelinjen mellan Solidaritets-Sverige och nyliberalismens herravälde - i avvaktan på att Miljöpartiet får inflytande på mer än burfågelsbudgeten. För det beundrar jag Sven, en verklig outsider och

antietablissemangskämpe!

Vallentins trick

I ett avseende hade han dock definitivt fel. Det var när han angrep vår förste sammankallande i förvaltningsutskottet, Vallentin Sevéus. Möjligen kan man säga att Vallentin, som inte kom från miljörelsen, utan från en mer ”byråkratisk” lobbyorganisation, VISIR (Vi som inte röker), hade dålig fingertoppskänsla. Det första han gjorde i sin nya funktion var att anställa sig själv och köpa en dator. Helt rationellt. Men fullständigt ur fas med känslorna hos de människor som utgjorde och borde utgöra det nya partiets bas. Resultatet blev en utdragen kris med Sven som Vallentins främste vedersakare. Innan Vallentin gav upp genomförde han dock en sak som jag tror var avgörande för att Miljöpartiet redan i det första valet skulle lyckas få väsentligt fler röster än något annat nytt parti. De svenska reglerna var ju (och är) extremt fientliga mot nya partier.

Det avgörande problemet är något så grundläggande som att trycka valsedlar och få dessa distribuerade till samtliga väljare. I de flesta demokratier ansvarar staten för detta. När vi uppvaktade dåvarande justitieministern, Ove Rainer, och informerade om att det svenska systemet var (och är) unikt i den demokratiska världen, vände han sig till sin medarbetare och frågade. Visste vi det? Nej, det visste de inte - och ville inte veta! I de flesta andra demokratier kan man samla in ett visst antal namn och registrera ett parti, sedan ansvarar staten för att partiet hamnar på valsedeln som alla väljare får. I Sverige kan vem som helst ”bilda ett parti” på valdagen och kalla det för Kalle Anka genom att skriva det på en blank valsedel. En röst på Kalle Anka blir då giltig. Detta är ett typexempel på det som den tyskamerikanske sociologen Herbert Marcuse har kallat ”repressiv tolerans”, eftersom det betyder att seriösa partier ofta faller på svårigheten att trycka och distribuera valsedlar. Vallentins geniala idé var att vi skulle skicka ut valsedlar till 4 miljoner hushåll. Hur skulle vi finansiera det - 4 miljoner kronor? Genom att medlemmarna och deras vänner och släktingar ställde upp med en tusenlapp var - återbetalningsbar endast om vi kom in i riksdagen. Det lyckades. Och jag är stenhårt övertygad om att ifall vi inte hade haft detta utskick till samtliga hushåll skulle vi inte ha fått de 1,8%, som gjorde att vi i ett slag förvandlades från ett skämt till ett seriöst hot mot makthavarnas envælde! Hur skulle vi ha klarat av att med våra medlemmar dela ut valsedlar till varenda väljare? Omöjligt. Vallentins trick var enda möjligheten.

Tyvärr nådde vi inte ända fram. Alltså fick vi inte en massa partistöd från staten. Alltså kunde vi inte betala tillbaka tusenlapparna till alla dessa fastrar och mostrar och faddrar och andra som hjälpt till. Inga problem, tyckte jag och en del andra. Förutsättningarna var ju kristallklara, kommer Miljöpartiet inte in i riksdagen blir det ingen återbetalning. Men där hade vi, gamla cyniker, missat den ”gröna själen”. Det ansågs att bidragsgivarna hade blivit lovade att mp skulle komma in i riksdagen, man menade att vi var moraliskt skyldiga att fixa pengar till alla dessa oskyldiga släktingar som hjälpt till. Jag menade att vi borde utgå från att bidragsgivarna var myndiga och kapabla att förstå villkor och att det därför var solklart att de inte skulle ha ett öre eftersom mp inte kom in i riksdagen. Jag förlorade den bataljen, vilket ledde till årtal av förvecklingar och allehanda krystade aktioner, inbegripet ett konstlotteri i stor skala. I efterhand är jag givetvis tacksam mot dem som drog det tunga lasset. Kanske besparade de oss några hämndlystna fiender och till och med processer (som vi lätt skulle ha vunnit), men vilken enorm tid det tog de där åren efter valet 1982! Var det verkligen värt det? Kanske, kanske är det det som är den verkliga mp-andan, en anda som jag trots min roll som ”partibildare”, ibland med avund tycker mig betrakta utifrån.

Genom hushållsutskicket för i runda tal 4 miljoner kronor fick vi ut våra valsedlar till nästan alla väljare. Det var en viktig grund. Men vi måste ju också få ut budskapet, utöver de korta rader som fick plats på valsedelskuvertet. Hur skulle vi komma ut i de stora medierna? Hur skulle vi komma in i radios och TV:s valdebatter? Styrande för det var i stort sett opinionsmätningarna, i praktiken SIFO:s mätningar. Ganska snart kom vi med i andra mätningar, till exempel IMU, och där hade vi flera gånger över 4%. Men aldrig i SIFO, för där mättes vi inte ens! SIFO, som leddes av Hans Zetterberg, svensk sociolog som gjort karriär i USA, hävdade att mp uteslöts på strikt vetenskapliga grunder (senare kastade han masken och framträdde som Moderaternas ideolog!). Jag ifrågasatte SIFO:s objektivitet i en rad artiklar och fick visst stöd från en del kolleger. Jag minns fortfarande upphetsningen i Lars Engqvists röst, då chefredaktör på Arbetet, när han hösten 1987 ringde och berättade att mp i den första korrekta SIFO-mätningen fick hela 3%. Därefter gick det bara uppåt tills vi nådde en höjdpunkt kring 8% i slutet av sommaren.

Det var för mycket, tyckte makteliten och skickade ut sina grävande journalister för att gräva upp skit om våra riksdagskandidater. Det fungerade givetvis, vem har inte något litet lik i garderoben. Och vem kan inte få ett ditlagt av medierna genom lämplig ryktesspridning? I en vecka pågick kampanjen, initierad och ledd av några av mina gamla fp-fiender i Expressen, men tacksamt vidarebefordrat av deras lokala kumpaner i den ”oberoende” liberala pressen över hela landet. Det fungerade. Vid torgmötena den sista kampanjveckan fanns det alltid folk som höll fram löpsedlar med miljöpartister som påstods ha skattefifflet, struntat i att betala sin bilförsäkring, hade berg av gamla skrotbilar på gården och så vidare. Stämningen var ganska hätsk.

Vår gloria hade trillat av. Opinionssiffrorna sjönk. Dock inte lägre än till 5,5%. Visst har också politiker ur makteliten drabbats av liknande drev under senare år. Men det vi drabbades av var något annat, det riktade sig inte mot enskilda politiker vars lämplighet skulle kunna ifrågasättas, utan mot en grupp på tusentals personer, enbart för att de hade kommit överens om att bilda ett nytt parti. Det är inte utan att man känner igen sig i Lukashenkos Vitryssland, Milosevics Serbien och andra liknande halvdemokratier, där det finns flera partier och val anordnas men där makteliten missbrukar sina maktmedel för att förhindra verklig förnyelse.

Avhoppare och partibildare

Varför har jag då inte gått i väggen? Det kan man fråga sig. Kanske har jag faktiskt gått in i väggen några gånger, men inte värre än att jag lyckats rycka mig loss. Även om det ibland känns hopplöst, som om man ständigt är omgiven av spioner och krypskyttar som väntar på minsta snedsteg eller blotta, har jag en stenhård inre känsla av att ”de ska inte lyckas knäcka mig”. Det är i varje fall inte enbart en dans på rosor att vara partibildare, outsider, antietablissemangs-inriktad, protestant. Det innebär risker, om än långt mindre än i de flesta länder. Men ändå finns där risken att få artiklar refuserade, bokmanus returnerade, inbjudningar annullerade. Jag kan ju jämföra. Faktiskt hade jag en ren smekmånadstid under halvåret mellan avhoppet från fp och lanseringen av Miljöpartiet.

Under en tid var jag oberoende debattör, skribent, föredragshållare. Inbjudningarna strömmade in, jag fick bland annat kontrakt om både TV-pjäs och radioskådespel. Jag fick betalt för ett TV-synopsis, men det sändes aldrig. Riksradion sände en sak om kärnkraftsdebatten i fp-riksdagsgruppen med en repris, den inplanerade andra repriserna stoppades dock av programdirektören Torsten Byggdal som krökte ryggen för påtryckningar från kärnkraftsvännerna inför den annalkande folkomröstningen. Men samma dag som jag lanserade det nya partiet förvandlades min sits i ett slag, inbjudningar uteblev eller drogs in,

också beställda manus hamnade i byrålådor. En avhoppare är alltid intressant, spännande - men ofarlig. En partibildare däremot - livsfarlig om han lyckas!

Och visst lyckades det! Partiet bildades och överlevde två förlustval, 1982 och 1985. Det var fruktansvärt när det hände men i efterhand kan man se dessa bakslag som nyttiga reningsbad. Vi tappade en hel del opportunister, kvar blev en stark kärna av folk som var beredda att offra något för en sak de trodde på. Och hur skulle vi ha överlevt katastrofen 1991, då vi åkte ur riksdagen, om det inte hade varit för denna stenhårda kärna av några tusen absolut osjälviskt satsande idealister runt om i landet? Sådant skulle inget parti som byggde på enstaka TV-kändisar ha överlevt. Den comeback vi gjorde 1994 klarar bara en genuin folkrörelse som binds samman av en gemensam övertygelse. Finns det något annat parti som skulle klara av det samma? Framtiden lär ge svaret.

Jag har dragit i gång detta parti och älskar det (ja, det är inte överord) men kan ändå ibland känna mig totalt främmande. Var det detta jag ville, leva mitt liv med partimärket inbränt i pannan?

Varför fortsatte jag inte som fri opinionsbildare? Tänk så många böcker jag kunnat få utgivna, så många kolumner jag fått publicerade, så många TV-soffor jag hade kunnat få nöta? Men nej, vid lite eftertanke ångrar jag ingenting. Till det bästa hör när jag reser runt i detta ”fantastiska” land och pratar i lokalavdelningar och sedan övernattar hos lokala miljöpartister. Alla dessa kråkslott! Alla dessa gamla restaurerade kulturhus! Alla dessa utsikter från breda partybalkonger över åar och småbåtshamnar! Alla dessa iståndsatta gamla gårdar med solfångare och vindsnurror! Alla dessa biodynamiska odlingar i välansade rader, alla dessa omsorgsfullt vårdade komposter. Och all den hemodlade, hemlagade, hemkomponerade maten. Där det fungerar som bäst är lokalavdelningarna inte bara vanliga partigrupper utan veritabla storfamiljer. Ja, hela partiet är en storfamilj.

När jag träffar vänner som valt att agera som oberoende opinionsbildare märker jag skillnaden. De må ha läsare, tittare, beundrare - men de har ingen ”familj”, ingen folkrörelse omkring sig. De kan inte i varje stad, i varje by, ja, i snart sagt varje land, ringa upp ett nummer eller knacka på en dörr och till en vilt främmande människa säga: Jag är grön precis som du - och genast bli betraktad som ett syskon. Enbart under det gångna året har jag upplevt detta i Jihan (Kina), Tbilisi (Georgien) och Phoenix (USA).

Kompromisser för makt

Har vi då lyckats genomföra några av våra politiska målsättningar? Det bör väl mer objektiva bedömare än jag ge svar på. Personligen är jag övertygad om att vi starkt bidragit till att göra mycket av miljöpolitiken till allmängods (i varje fall i retoriken). Jag minns när kemikaliebönder på fullt allvar hävdade att med biologiskt jordbruk skulle vi drabbas av massvält. Nu vill LRF att allt jordbruk ska vara mer eller mindre biologiskt. Jag minns när vårt motstånd mot både kärnkraft och fossilbränslen betraktades som liktydigt med motstånd mot elektricitet. Nu talar de flesta om alternativa energikällor, solkraft i alla former accepteras äntligen som en hållbar framtidsmelodi. Den mentala förändringen är påtaglig. Men genomförandet saknas. Mycket av andra partiers miljövänlighet är mest munväder. Utan det potentiella hotet från ett grönt parti skulle miljö- och energipolitiken varit ännu sämre än vad den är. Och hur skulle det ha gått med EU-politiken utan oss - om svenskt EU-motstånd enbart hade varit en partipolitisk sak för vänstern? Skulle det då inte varit mycket lättare att köra över? Och - inte minst - vi har visat att det trots all politisk personkult går att vinna

väljare utan att det står och faller med en TV-kändis i spetsen. Våra språkrör har nästan alltid legat i botten på alla popularitetslistor över ”partiledare”. Med konventionella mått mätt borde Miljöpartiet inte kunna existera. Men vi existerar. Och jag tror vi både överlever och blir större.

Och ändå känner jag ibland: Nej, jag hör inte hit, det är inte min grej att sitta i kavaj (trots att man slipper slips i både Stockholm och Strasbourg) och trycka på knappar och fatta beslut i hundratals ärenden av vilka man bara kunnat sätta sig in i ett fåtal. I de flesta fall måste man lita på partivänner i andra utskott. Eller ännu mer på de anställda experterna och handläggarna. Ändå är det ju just vid knapptryckningen, omröstningen, som jag som folkvald politiker utför den handling jag ytterst är vald för att utföra. Att som representant för väljarna fatta beslut är ju själva poängen med en demokratiskt vald folkföreträdare, alltså med den partipolitiska verksamheten. Om man så vill - det var för att komma fram till knapptryckningsplatsen, så många knapptryckningsplatser som möjligt, som vi bildade Miljöpartiet!

Och därifrån är det inte långt till regeringskanslierna. Som bekant har våra systrar och bröder i fem EU-länder nått dit: Frankrike, Finland, Tyskland, Italien och Belgien. Och vi själva deltar i någon sorts organiserat partiellt regeringsansvar utan att ha statsrådsposter. Det är helt logiskt, förr eller senare bör också vi ta steget fullt ut, det finns ju inget särskilt med Sverige som skulle göra gröna ministrar till en omöjlighet - även om tongångarna i vissa medier tycks betrakta ett grönt statsråd som en lika stor omöjlighet som de en gång ansåg ett grönt parti vara. Vilket alltså bevisar att det är i högsta grad möjligt, när det blir lämpligt.

Också för statsrådsposter bör man alltså i princip ha beredskap om man ger sig in i partipolitiken. Har man inte det borde man egentligen inte heller ha bildat partiet. Och ändå: Allt detta nödvändiga kompromissande med dagsverkligheten på väg till det långsiktigt rätta, med koalitionspartner om förhandlingsresultat som avfilats alla intresseväckande knorrar. Var det det vi ville? Hur långt kan man gå för att få makt utan att på vägen ha förskingrat de idéer som man ursprungligen sökte makt för att genomföra? När NATO-motståndaren Joschka Fischer tvingades resa till Washington för att göra avbön innan han kunde bli tysk utrikesminister och sedan, som ledare för ett parti med radikalpacifism som en av sina grundprinciper, aktivt ledde Tysklands första anfällskrig efter Hitler - har man inte gått för långt då? Men det kanske inte finns något egentligt alternativ. I globaliseringens tidevarv med USA som den enda supermakten och världskapitalismen starkare än någonsin kanske det helt enkelt inte är möjligt att genomföra ett verkligt alternativt politiskt program, som det gröna, inte ens om man får väljarnas stöd.

De utmanade intressegrupper som känner sig hotade är kanske alltför starka. Nu sprids ju ”den enda vägen” inte bara av de transnationella företagen själva utan också mera dolt av alla deras täckmantlar: Världsbanken, IMF, WTO, OECD, EU. Om en stat skulle försöka genomföra Miljöpartiets politiska program skulle den knappast få stanna kvar i en enda av de organisationerna. För även om vi inte vill avskaffa marknaden och införa statssocialism har vi krav på så många inskränkningar i produktionsfaktorernas och kapitalströmmarnas rörlighet, på demokratisering av det ekonomiska livet och stöd för lokal produktion för lokal konsumtion, att det skulle bli otaliga konflikter med frihandelsregler och konkurrenshämmningsförbud och antidumpningsdirektiv.

De gröna är inte ensamma om att drömma om en värld där penningmakten inte styr allt.

Socialismen var en sådan idéströmning. Den körde ihjäl sig i Sovjetunionen. Det är ett bister faktum att praktiskt taget alla stater som försökt hitta en alternativ utvecklingsväg förfaller till mer eller mindre osympatiska eller direkt odemokratiska drag. Ofta finns yttre orsaker: Den omgivande kapitalismen ingriper för att försöka skydda sina marknader och för att krossa ett alternativ som skulle kunna verka lockande för folkmajoriteten. Redan det unga Sovjetunionen blev ju invaderat, vilket gav fart åt allehanda paranoidea motdrag mot olika misstänkta fiender.

Fidel Castros Kuba blev omgående utsatt för blockad. På liknande sätt har det varit med alla alternativa statsprojekt. I ett fall, Nicaragua, försökte den nya regimen ändå behålla demokratiska former. Då klarade den inte av att bli omvald, eftersom en alternativ samhällsform ofta kräver kortsiktigt impopulära åtgärder för att nå lång-siktiga förbättringar (tänk bara på det ramaskri som förorsakas av en så enkel och självklar sak som höjt bensinpris). Inte ens alternativ som från början varit bara måttligt avvikande, som till exempel Sveriges "the Middle way", har överlevt. Kapitalismens krav på tillgång till allt och alla, och frihet att göra vad den vill med männ-iskor, produkter och arbetsplatser, är så stark att de flesta regeringar hellre väljer att hålla den i svansen än att försöka ta den i örat.

I det läget räcker inte parlamentariska metoder till. Partipolitikens möjligheter är alltid begränsade av de omgivande förutsättningarna, såväl de materiella som de opinionsmässiga. De gröna partierna hade aldrig kunnat växa fram till viktiga inslag i västdemokratiernas maktsystem utan förekomsten av objektiva påvisbara miljöhot, en stark och bred miljö rörelse och stor massmedial uppmärksamhet kring miljöfrågor av alla slag. På motsvarande sätt skulle nyliberalismen inte ha kunnat vinna 90-talet utan en hel rad teknologiska nyskapelser, spridning av privatägandet (utan maktspridning) i form av fondsparande och aktiekurser och, naturligtvis, en enorm ökning av alla sorters medial bevakning av hur det kapitalistiska systemet utvecklas. När jag var ett barn lästes börsrapporten upp i radio av en monoton röst vid en udda tidpunkt en gång om dagen. Bara specialintresserade lyssnade. Jämför detta med floden av börs- och kursnyheter på bästa sändningstid och tidningarnas förstasidor i dag.

En global rörelse

På motsvarande sätt måste förutsättningar för en ny grön alternativ våg bygga på objektiva fakta. De finns, nyliberalismen skapar inte lycka åt alla utan åt en superrik minoritet, medan de allra flesta är förlorare, reellt eller relativt. Miljön tar storstryk. Dessutom måste det finnas en folkrörelse. Den håller på att växa fram, med protestdemonstrationerna i Seattle, Washington, Genève, Melbourne och Prag som viktiga etapper på vägen. Redan är den gröna medverkan i antiglobaliseringsrörelsen betydande och den bör bli än starkare. Intressant är att den splittring som finns mellan olika gröna partier i synen på EU inte alls tycks föreligga när världshandelsorganisationen WTO, Världsbanken och Internationella valutafonden ställs mot vägen. Snarare har en hel del av de mera blåögt EU-positiva gröna börjat känna tvekan när de inser att EU för medlemsstaterna agerar precis som WTO mot EU. Och att EU dessutom inom WTO, Världsbanken, IMF etc beter sig precis på samma sätt som USA och superföretagen. I praktiken har EU inte någon mer solidarisk syn på den globala utvecklingen än alla de andra maktcentra som alla gröna bekämpar.

Just kampen för globalisering nedifrån (det vill säga ur ett internationalistiskt perspektiv) mot den nyliberala globalisering som sker på de rikas villkor, har alla chanser att bli den stora konfrontationen under början av 2000-talet. Den ligger helt i linje med grön grundsyn. Personligen har jag upplevt en politisk nytändning på gatorna i Seattle, Genève, Prag och

Nice tillsammans med tiotusentals likasinnade, inte minst ungdomar. Och häri ligger våra viktigaste uppgifter framöver: Att medverka i den internationella världsrörelsen mot nyliberal globalisering, för lokalsamhällenas pånyttfödelse inom ramen för global samverkan, för andra icke-materiella måttstockar för samhällsutveckling än enbart budget-saldon och BNP-tillväxt. Visst behöver Miljöpartiet både sammanträdesmänniskor och budgetsnickare, men det kan aldrig vara en huvudroll för ett parti som i sin grundsyn är revolutionärt, som faktiskt vill skapa ett helt annat samhälle.

Totalitära regimer burar in sina opponenter. Demokratiska stater är mycket listigare, de styrs numera ofta av gamla "68-or" som läst sin Marcuse och därför är experter på så kallad repressiv tolerans. Så mycket effektivare då att desarmera en oppositionsrörelse genom att förvandla dess ledare till välbetalda budgetadministratörer än att förfölja den med tuffare metoder! Eller genom så kallad "kooptation" (som i sociologisk jargong betyder att befordra en person under förutsättning att hon lämnar sina idéer bakom sig) lyfta upp de besvärligaste till högavlönade förvaltningsuppdrag som tar all deras tid!

Visst, visst, miljöpartister ska också kunna regera och administrera. Också det gröna samhället behöver räknemissar och byråkrater. Men hur mycket av det samhälle vi i grunden bekämpar ska vi administrera utan garanti för att det verkligen leder framåt till alternativa modeller?